

Horváth László

Történelmi vagy politikai? – A magyar–szerb megbékélési folyamat kérdőjelei

A magyar–szerb ellentétek újbóli kiéleződése (1920–1941)

Az I. világháborút lezáró és a nagyhatalmi érdekek mentén létrejött Párizs környéki békerendszer Kelet-Közép-Európában elvetette és egyúttal táplálta is az ellenségeskedés magját, amely beérve hamarosan további traumákat okozott az itt élő szomszédos népek számára. Közismert tény, hogy az I. világháborút követően a magyar külpolitika egyik sarokköve az ország elcsatolt részeinek visszaszerzése lett. Mivel a történelmi magyar állam a Kárpát-medence déli területeinek egy részét is elvesztette, amely területek a határmódosításokat követően a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság részévé váltak, azok revíziója a magyar–jugoszláv, valamint a nemzetközi politikai viszonyok alakulásához igazodva ugyan, de elérendő cél volt Magyarország számára.

Ha a fegyveres konfliktusok véget is értek, a szívekben és a tudat, illetve a tudatalatti szintjén az elszenvedett igazságtalanságok miatt kialakult indulatok, sérelmek nem szűntek meg vagy oldódtak fel. Elemi erővel törtek a felszínre, amint arra lehetőségük adódott. Ehhez Jugoszlávia esetében jelentős mértékben hozzájárult, hogy a nemzeti kisebbségek valódi társadalmi integrációja a többségi nemzetek részéről nem élvezett prioritást. Sőt a nyelvi, kulturális és gazdasági ellehetetlenítési kísérletek sem voltak ritkák, amelyek ellenére azonban nem sikerült az itt élő nemzeti kisebbségek identitásának felszámolása, társadalmi beolvasztása, asszimilálása.

Szövetségi rendszerének köszönhetően az I. világháborút követően – a háborút a vesztesek oldalán befejező Magyarországhoz viszonyítva – az újonnan megalakult délszláv állam kedvezőbb helyzetben volt, és nem tanúsított különösebb érdeklődést északi szomszédja iránt. Figyelmét ehelyett a Balkánra összpontosította, ahol vezető szerepre törekedett.

A kisantant (1921–1938) – Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia – magyar revíziós törekvések által is motivált katonai és politikai szövetségének meggyengülése, majd végül felbomlása, a II. világháború kirobbanásával átalakuló

nemzetközi rend, valamint Franciaországnak mint támogatónak az elvesztése külpolitikájának felülvizsgálatára ösztönözte Jugoszláviát. A délszláv állam célja függetlenségének és semlegességének megőrzése mellett a háború elkerülése volt,¹ ezért pozitív fordulat állt be Magyarországhoz való viszonyulásában, amely az eltelt húsz esztendőben képviselt következetes politikájának, a nemzetközi politikai viszonyok megváltozásának, továbbá a német és olasz hozzáállásnak² köszönhetően növelni tudta területének nagyságát.³

A harmincas évek második felében Németország messzemenő támogatásával zajló magyar–jugoszláv közeledés csúcspontját a mindössze három pontból álló örök barátsági szerződés 1940. december 12-i aláírásának pillanata jelentette. A Csáky István magyar és Aleksandar Cincar-Marković jugoszláv külügyminiszter részéről ellenjegyzett megállapodásban az aláíró felek kölcsönösen rögzítették, hogy tartózkodnak a fegyveres erőszak alkalmazásától, valamint hogy vitás kérdéseiket tárgyalásos úton kívánják rendezni.

Annak ellenére azonban, hogy Magyarország és Jugoszlávia vezető politikusai a baráti kapcsolatok kialakításában és fenntartásában voltak érdekeltek, a körülmények gyors megváltozása miatt – amelyek során Jugoszlávia a Cvetković-kormányt megdöntő, a Jugoszláv Kommunista Párt által támogatott március 27-i katonai puccs nyomán kihátrált a háromhatalmi egyezményből – a baráti viszony a két ország között hamarosan ismét ellenségesé lett.

A Délvidék ismét magyar fennhatóság alatt (1941–1944)

A belgrádi katonai hatalomátvétel hatására Magyarország a vezető politikai és katonai körök ellentétes álláspontja mellett végül Németország oldalán belesodródott a II. világháborúba, mivel teljesült a magyar minisztertanács azon részvételi kitétele, amely a háborúba történő bekapcsolódás egyik feltételeként

¹ Hornyák Árpád: Jugoszláv–magyar államközi kapcsolatok, 1920–1941. Szempontok a két világháború közötti magyar–jugoszláv kapcsolatok alakulásának tanulmányozásához. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 90.

² Szakály Sándor: A Délvidék visszafoglalása és a magyar katonai vezetés. In Glatz (2013): i. m. 135.

³ Első (1938. november 2.) és második (1940. augusztus 30.) bécsi döntés, továbbá Kárpátalja visszafoglalása (1939. március 15–18.).

Jugoszlávia felbomlását határozta meg.⁴ Röviden Jugoszlávia 1941. április 6-i német megszállása után, a Horvát Független Állam kikiáltásának másnapján, április 11-én a magyar csapatok bevonultak Bácskába, és a Duna–Tisza közén túl visszafoglalták Dél-Baranyát és a Muraközt is. A bevonulást követően Werth Henrik vezérkari főnök augusztus 4-ig úgynevezett „szükségyszerű” katonai közigazgatást⁵ vezetett be Bácskában és Baranyában egyaránt azzal a céllal, hogy a terület Magyarországhoz való visszacsatolását előkészítse. Ezt követően vezették be a polgári közigazgatást, amely jogi alapot 1941. december 16-án kapott, miután törvénybe iktatták e két területi egység Magyarországhoz csatolását.⁶ A későbbiekben már „az 1941–1944 között egymást váltó magyar kormányzatok azt tartották legfontosabb feladatuknak, hogy kidomborítsák a Délvidéken a magyar állam kontinuitását és gyökeresen felszámolják a jugoszláv állam 1918 óta kiépített nacionalizáló, magyarellenes struktúráit, és újra kiépítsék a magyar állam jogi, politikai, kulturális stb. intézményeit”.⁷

A korábbi délvidéki magyar területek visszafoglalása során a reguláris magyar és a reguláris jugoszláv erők között a Bácspetrócnél és Temerin közelében, Szőregnél lezajlott összecsapásokat leszámítva nem történtek komolyabb incidensek. Ezzel ellentétben a szerb nacionalistákkal, valamint a kommunista partizánokkal azok szabotázsakcióinak következtében komoly harcokra és megtorlásokra került sor. 1942. január elején a Sajkás-vidéken⁸ tervezett partizán-szabotázsakciók felszámolása céljából a magyar katonai és csendőri alakulatok részéről partizánvadász razzia vette kezdetét, amelyet január végére Újvidékre és Óbecsére is kiterjesztettek. Az újvidéki razzia néven közismertté vált január 21–23. közötti eseményeknek 3340, főként szerb és zsidó nemzetiségű polgári személy esett áldozatul, de magyarokat is találunk az odaveszettek között.

Ebben az időszakban a helyi lakosság ellen a magyar fél részéről elkövetett visszaélések képezik a magyar–szerb történelmi megbékélési folyamat egyik fókuszpontját. Ezen eseményeket Cseres Tibor az 1964-ben megjelent *Hideg*

⁴ Szakály (2013): i. m. 139.

⁵ A. Sajti Enikő: *Katonai közigazgatás és nemzetiségpolitika a Délvidéken: 1941. április. Acta Universitatis Szegediensis*, 72. (1982), 7.

⁶ Pál Tibor: Bácska a világháborúban. Adatok az áldozatokról. In Glatz (2013): i. m. 196.

⁷ A. Sajti Enikő: Az újvidéki razzia elő- és utótörténete. Délvidék, 1941–1944. In Glatz (2013): i. m. 177.

⁸ A Bácska legdélkeletibb része, amelynek keletről a Tisza, délről pedig a Duna képezi a határát. Itt található a Titeli, illetve Zsabyai járás összes települése, köztük Mozsor, Zsabya és Csúrogy, továbbá az Újvidéki járás három és a Szenttamási járás egy települése.

napok című könyvében örökítette meg és dolgozta fel, amelynek alapján Kovács András 1966-ban azonos című filmet készített.⁹

„Az 1942-es razzia által kiváltott belső tiltakozások, de főként a háború menetében beállt változások és azok várható külpolitikai következményei a rasszával való szembenézésre sarkallták a felelős magyar politikai köröket, amely példa nélküli volt a háborúban álló Európában.”¹⁰ Annak ellenére azonban, hogy már 1942 áprilisában különleges bizottság alakult a történetek kiterjedt kivizsgálására, a fő felelősök ellen a tényleges vádemelésre csak később, 1943 októberében került sor. Rájuk¹¹ a legsúlyosabb büntetést szabták ki, és ha az ítélet azonnali végrehajtása elől ideiglenesen el is tudtak menekülni, később Magyarország kiadta e személyeket Jugoszláviának, ahol 1946 novemberében kivétel nélkül kivégezték őket.¹²

Az, hogy Kállay Miklós magyar miniszterelnök közbenjárására hadbíróóság előtt felelősségre vonták a fő felelősöket, s hogy a miniszterelnök kezdeményezésére a szerbeket ért sérelmek miatt kártalanításra is sor került, a hatalmi viszonyok átalakulását követően nem bírta önmérsékletre a Bácskába bevonuló partizánegységeket és a helyi szerb lakosságot sem.

A magyar közigazgatás alatt elszenvedett vélt vagy valós sérelmek megtorlása (1944–1945)

1944. szeptember 26-án Moszkvában Tito megegyezett a Szovjetunió legfelsőbb hadvezetésével, hogy a Vörös Hadsereg ideiglenes és korlátozott jogot kap

⁹ A *Hideg napok* hazai bemutatóját nagy érdeklődés övezte. A film kiérdemelte az 1967-es Magyar Filmszemle fődíját. Az alkotást a Filmkritikusok Nemzetközi Szövetsége a Karlovy Vary-i filmfesztiválon is díjazta.

¹⁰ A. Sajti (2013): i. m. 184.

¹¹ Szombathelyi Ferencre, a Honvéd Vezérkar főnökére, Feketealmy-Czeydner Ferenc altábornagyra, akit Szombathelyi bízott meg a rassziát végző karhatalmi erők egységes vezetésével, Grassy József ezredesre, akit Feketealmy-Czeydner az újvidéki razzia végrehajtására kirendelt karhatalmi egységek irányításával bízott meg, Deák László ezredesre, a sajkás-vidéki razzia parancsnokára és Zöldi Márton csendőr századosra, aki az újvidéki razzia idején a városban tartózkodó csendőr-alakulatok főparancsnoka volt.

¹² Dobrowiecki Péter: Szemet szemért: a délvidéki „hideg napok” és az azt követő jugoszláv megtorlásokat övező mítoszok a magyar történetírásban. In Szalai László (szerk.): *A nemzeti mítoszok szerkezete és funkciója Kelet-Európában*. Budapest, L'Harmattan – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2013. 59.

a kelet- és közép-szerbiai területeken való áthaladásra a területek felszabadítása céljából.¹³ A megállapodással összhangban a szovjet katonaság 1944. október 1-jén elérve az egykori jugoszláv–román határt, október 23-ig fokozatosan elfoglalta a Bánságot, a Bácskát, a Drávaszöveget és a Szerémséget. A bevonuláskor a gyors hatalomátvétel, majd annak megszilárdítása a helyi népfelszabadító bizottságoknak köszönhetően volt lehetséges, amelyek egy országos népfelszabadító mozgalom helyi szerveit képezték, s egy részük már a magyar fennhatóság alatt illegálisan megalakult, elsősorban ott, ahol helyi szinten a Jugoszláv Kommunista Pártnak valamilyen formában biztosított volt a jelenléte. Az 1943 októberében a Vajdasági Népfelszabadító Bizottság által közétett kiáltvány képezte a jogalapját a népfelszabadító bizottságok megalakulásának, amire a Tisza mentén a szovjet csapatok bevonulását követően került sor. A szovjet csapatok és a Jugoszláv Kommunista Párt Jugoszláv Népfelszabadító Mozgalmának Népfelszabadító Hadserege, valamint a kommunista partizáncsapatok bevonulása egyúttal a német, illetve magyar irányítás, közigazgatás megszűnését is jelentette. Tito október 17-i hatállyal kiadott, 1945. február 15-ig érvényben lévő rendeletében Bácska, Bánát és Baranya területén katonai közigazgatást vezetett be, amelynek teljhatalmú parancsnokává Ivan Rukavina tábornokot nevezte ki. Ebben az időszakban a végrehajtó és a bírói hatalom egyaránt teljes mértékben a katonaság kezében összpontosult. Kezdetét vette az idegen megszállók részéről az 1941 és 1944 között tapasztalt vélt vagy valós sérelmek megtorlásának időszaka.¹⁴ Az egész érintett területre eddig el nem végzett települési szintű mikrokutatások, a szerb Belügyminisztérium és a Népvédelmi Osztály (OZNA) vonatkozó iratainak feldolgozatlansága vagy az iratok eltűnése miatt (az újvidéki likvidáltak listája például eltűnt a Vajdasági Múzeumból)¹⁵ napjainkig pontosan meghatározatlan számú ártatlan magyar áldozat vesztette életét

¹³ Gojko Malović: Katonai igazgatás a Vajdaságban (Bánát, Bácska és Baranya), 1944–1945. In Glatz (2013): i. m. 222.

¹⁴ A témát első alkalommal Cseres Tibor az 1991-ben megjelent, *Vérbosszú a Bácskában* című könyvében dolgozta fel. Rajta kívül kezdetben két kutató foglalkozott átfogóan, több városra és településre kiterjedően a megtorlásokkal. Matuska Márton *A megtorlás napjai* című könyvében (Újvidék, Forum – Magyar Szó, 1991) főleg az *oral history* módszerével, illetve Mészáros Sándor *A Holttá nyilvánítva – Délvidéki magyar fátum, 1944–45* (I. kötet: *Bácska*. Budapest, Hatodik Síp, 1995; II. kötet: *Bánság, Szerémség, Baranya, Muravidék*. Budapest, magánkiadás, 2000) című munkájában.

¹⁵ Forró Lajossal, a téma kiváló kutatójával és szakértőjével folytatott elektronikus levéltárgyalás alapján.

ebben az időszakban, vagy ott helyben, ahol élt, vagy pedig a Vajdaság területén létrehozott egyik gyűjtőtáborban.

A megtorlásokat irányító és egyúttal felügyelő intézmény a szovjet mintára és Tito utasítására 1944. május 13-án megalakított belbiztonsági szerv, az OZNA volt, amelyet a külső és belső ellenség felderítése és elhárítása céljából hoztak létre. Az OZNA kifejezetten civil lakosság elleni terrorakciókra szakosodott hadtestének alakulatai és a helyi civil szerb lakosság követték el a tömeggyilkosságokat és a megtorlásokat, más partizánegységek és az önkéntesekből alakított népi rendőrség hathatós segítségével. Az 1944 augusztusában életre hívott és az ellenség felszámolására hivatott OZNA-hadtestnek hét hadosztálya és számos brigádja tevékenykedett és vett részt a likvidálásokban, a helyi szláv lakosság támogatásával.¹⁶ A katonai közigazgatás bevezetése a népfelszabadító bizottságokat ideiglenesen háttérbe szorította, de mivel azalatt is folyamatosan tanácsadói és végrehajtói funkcióval rendelkeztek, a későbbiekben jólszervezettségüknek köszönhetően képesek voltak a polgári közigazgatási feladatok átvételére és ellátására.

A megszállókkal vélten vagy valóban kollaborálók elleni megtorlásoknak fontos mozzanatát képezte a vagyyonelkobzási folyamat. A vagyonelkobzásra a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács Elnöksége (AVNOJ) által 1944. november 21-én kiadott rendelet és az 1945. június 9-én meghozott, a vagyonelkobzásról és annak végrehajtásáról szóló törvény adott jogalapot, a bírósági ítéletek alapján. A bíróságok a járási népbizottságok és a hadbírók ítéletei alapján végezték tevékenységüket.¹⁷ A tárgyalt időszakban háborús bűnössé vagy a nép ellenségévé történő nyilvánítást az érvényben lévő rendeletek, illetve törvények értelmében konkrét bizonyítékok hiányában, szóbeli feljelentés alapján is meg lehetett tenni. Ennek következtében a rögtönítélő katonai bíróságok a háborús bűnösséget kimondó ítéleteiket gyakran csak a kivégzéseket követően hozták meg központi utasításra.¹⁸

¹⁶ A. Sajti Enikő: A vajdasági helytörténetírás és a magyarok elleni megtorlások a Délvidéken. In Glatz (2013): i. m. 356.

¹⁷ Molnár Tibor: Az 1944–45-ös magyarellenességre vonatkozó iratok a Zentai Történelmi Levéltár fondjaiban. In Forró Lajos – Molnár Tibor: *Tragikus emberi sorsok 1944-ből a partizániratok tükrében*. Szeged–Zenta, MNL Csongrád Megyei Levéltára – Zentai Történelmi Levéltár, 2013. 26.

¹⁸ A. Sajti (2013): i. m. 356.

A délvideki megtorlások, amelyek a vagyon elvételén kívül a szabadságtól és az élettől való tömeges megfosztást is jelentettek, súlyosan érintették a bácskai magyar közösséget. A kollektív bűnösség megállapítása – a jogállamiság elveivel ellentétesen – szinte minden helységben megtörtént. „[A] háborús bűnök megállapítása hasonlóképpen folyt az egész régióban. A háborús bűnöket vizsgáló bizottság szinte minden délvideki településen gyűjtötte a feljelentéseket, ami alapján »háborús bűnössé« vagy a nép ellenségévé nyilvánítottak helyi lakosokat. A 183-as fond egy jelentős részét ezek az iratok képezik.”¹⁹

A csúrogi, zsablyai és mozsori ártatlan magyar áldozatok esete annyiban tér el a más településeken élőkétől, hogy itt léteztek akkori állami szervek által kiállított írásos határozatok, amelyekkel Csúrog, Zsablya és Mozsor község magyar nemzetiségű lakosságát a kollektív felelősség elvének alkalmazásával háborús bűnösnek nyilvánították. Az 1945. január 22-i 2/45-ös számú, a Megszállók és Segítőik Vajdaságban Elkövetett Bűntetteinek Feltárását Végző Bizottság által meghozott határozat a vajdasági Zsablyai járáshoz tartozó Csúrog község valamennyi magyar és német nemzetiségű lakosát háborús bűnösnek nyilvánította. Zsablya község magyar lakosságát az 1945. január 22-i 2/45-ös határozat analóg alkalmazásával nyilvánították háborús bűnössé. Az 1945. március 26-i, a Megszállók és Segítőik Vajdaságban Elkövetett Bűntetteinek Feltárását Végző Bizottság által meghozott határozat a vajdasági Titeli járáshoz tartozó Mozsor község lakosait nyilvánította háborús bűnössé a nemzeti hovatartozás alapján.²⁰ Ezen határozatok nyomán Csúrogról, Mozsorról és Zsablyáról a teljes magyar lakosságot elűldözték, vagyonát pedig elkobozták. Sokakat megöltek, akiket pedig nem fosztottak meg életüktől, s akiket a járeki munkatáborban töltött több hónap után szabadon engedtek, azok elbocsátó levelet kaptak, amelyben megtiltották számukra, hogy valaha is visszatérjenek otthonaikba.

¹⁹ Forró Lajos: A 183-as fond. Kutatási lehetőségek a Vajdasági Levéltárban. In Glatz (2013): i. m. 276.

²⁰ Vajdasági Magyar Szövetség: *A VMSZ kezdeményezésére a szerb kormány hatályon kívül helyezte a három falu: Csúrog, Mozsor és Zsablya magyar lakosságának kollektív bűnösségéről szóló határozatot* (2014. november 2.).

A rendszerváltozás utáni első kísérletek a közös múltfeltárássra (1990–2009)

Az 1944-ben és 1945-ben a délvidéki magyar nemzeti közösség ártatlan tagjai ellen elkövetett atrocitásokról, megtorlásokról, tömeges kivégzésekről Jugoszláviában a nyolcvanas évek végéig nem lehetett a nyilvánosság előtt beszélni. A testvériség-egység szellemében, a közösségi boldogulás érdekében megkötött kompromisszum hallgatásba és látszólagos feledésbe kényszerítette a II. világháború e periódusának tragikus eseményeit. A kilencvenes évek délszláv háborúi és a Milošević-rezsim megdöntéséig fennálló politikai környezet alapvetően szintén nem kedvezett a múlt e része kutatásának, feltárásának. Az újvidéki magyarság ennek ellenére már 1990 őszétől minden évben megemlékezett az ártatlan magyar áldozatokról a katonatemetőben. A kilencvenes évek elejére kialakult politikai miliőben a többségi nemzet pártalapítási törekvései mellett a magyar nemzeti közösség gyors helyzetfelismerésének és önszerveződésének lehattunk szemtanúi. A közösség első – azóta csak történelmiként emlegetett – érdekvédelmi szervezete, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) 1990-es megalakulásakor olyan programcélokat fogalmazott meg, mint a többpártrendszer bevezetése, a piacgazdaságra való áttérés és a nemzetközi dokumentumokban rögzített kisebbségi jogok biztosítása. Ők vetették fel először a személyi elven alapuló kisebbségi önkormányzat koncepcióját és az ártatlan vajdasági magyarok sérelmére a II. világháború utolsó hónapjaiban végrehajtott megtorlások tudományos kivizsgálását is.²¹ A VMDK már 1990 tavaszán a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémiához fordult annak érdekében, hogy vizsgálják ki a II. világháború idején végrehajtott atrocitásokat, köztük az ártatlan magyarok és németek ellen 1944–1945-ben elkövetett bűntények körülményeit is. Ekkor még a kérésre elutasító válasz érkezett. A VMDK szabadkai körzeti szervezetének kezdeményezésére a szervezet szabadkai Történeti Bizottsága 1993. december 13-án memorandumot intézett Szabadka polgármesteréhez, Kasza Józsefhez. A memorandum tárgya egy 1944-es emlékpark kialakítása, az akkori események évfordulója, valamint a világháború szabadkai áldozatairól az 50. évforduló alkalmából történő 1995-ös megemlékezés volt (a memorandum ennek megfelelően három bizottság létrehozását kezdeményezte). A javaslat

²¹ Vékás János: *A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének létrejötte. Régió – Kisebbségstudományi Szemle*, 2. (1991), 1. 102–106.

hatására a szabadkai községi képviselő-testület 1994. június 30-án megtartott ülésén emlékbizottságot nevezett ki (elnök: Kasza József, alelnök: Szekeres László).²² E bizottság létrejöttének és munkájának köszönhetően készült el 1994 novemberére a szabadkai Zentai úti temető 44-es parcelláján az első emlékhely, amelynél méltó módon emlékezhettek meg az 1944–1945-ös megtorlások ártatlan szabadkai magyar áldozatairól. Az emlékpark központi részén Kalmár Ferenc szobrászművész *Vergődő madár* elnevezésű szobra állt,²³ a mögötte lévő emlékfalon pedig több mint 27 márványtábla, több mint 846 áldozat nevével kapott helyet.

Az 1994-es esztendő Csúrog életében is a hivatalos megemlékezések kezdetének éve volt, amikortól a vérengzések helyszínén a falu lakói minden évben egy fakeresztet helyeztek el az ártatlan áldozatok emlékére (amelyet ismeretlen tettesek minden alkalommal kidöntöttek vagy megrongáltak), 2002-ben pedig egy márvány sírkövet avattak fel.

Az első valódi áttörést a téma vonatkozásában a 2000. szeptember 24-i szövetségi elnöki és parlamenti, valamint a Vajdaság Autonóm Tartományon belüli parlamenti választások hozták. Mindhárom szinten az összesen 20 ellenzéki párt vagy szervezet egyesüléséből létrejött Szerbiai Demokratikus Ellenzék (Demokratska opozicija Srbije – DOS) jelöltjei nyertek, akik az ország jövőjét illetően a korábbi hatalomtól merőben eltérő elképzelések mentén szerveződtek. Annak ellenére, hogy a hivatalban lévő szövetségi államfő, Slobodan Milošević a szövetségi elnökválasztás első fordulóját követően nem ismerte el az ellenzék államfőjelöltjének győzelmét, az országon végigsöprő október 5-i tüntetéssorozat és ellenállás hatására kénytelen volt elfogadni azt. Ennek következtében már nem volt szükség az október 8-ra kitűzött szövetségi államfői választások második fordulójának megtartására. A szövetségi államfői választásokkal egy időben megtartott szövetségi parlamenti választásokon az összesen megszerezhető 138 alsóházi helyből²⁴ a szerbiai DOS 58-at, a montenegrói Szocialista Néppárt pedig

²² Szekeres László: Az emlékpark létrehozásához fűződő események rövid áttekintése. In Bogner István (szerk.): *Memento 70. Szabadka gyásznapjai, 1944–2014*. Budapest–Szabadka, Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, 2014. 22.

²³ A szobrot 2013. október 19-re ismeretlen tettesek ellopták. Pótlása 2014 őszén egy másolat készítésével történt meg. Az emlékmű fokozott biztonsága érdekében ekkor kamera- és riasztó-rendszert, valamint világítást építettek ki az emlékhely környékén.

²⁴ A szövetségi parlament alsóházában 108 hely volt elérhető Szerbia számára, míg Montenegró 30 főt delegált. A felsőházba egyaránt 20-20 főt küldött a két államban.

29-et²⁵ szerzett,²⁶ s így alakított kormányt Zoran Žižić vezetésével.²⁷ A szeptember 24-i első, majd az október 8-i második forduló követően tartományi szinten is a Szerbiai Demokratikus Ellenzék vette át a hatalmat, mivel a 120 fős tartományi parlamentben 117 mandátumot nyert el. A szövetségi államfői és kormányzati, valamint a tartományi hatalom bukását követően a december 23-i szerbiai parlamenti választások szintén a Szerbiai Demokratikus Ellenzék győzelmét hozták (176 mandátumot szerezve az elérhető 250-ből).

A politikai rendszer egészében tapasztalható demokratikus fordulat ismertetése azért igényelt egy rövid kitérőt, mivel annak következtében olyan politikai környezet jött létre, amely lehetővé tette, hogy a tartományi képviselőház 2001. január 22-én egy különbizottságot (a Tartományi Képviselőház különbizottsága – Ankéntbizottság, Igazságteltáró Bizottság) hozzon létre azzal a céllal, hogy „összeállítsa az 1941 és 1945 között ártatlanul meghurcolt, megkínzott és kivégzett vajdasági polgárok névsorát és megállapítsa az atrocitások elkövetőinek kilétét”,²⁸ valamint hogy az említett időszakban lezajlott események vonatkozásában adatokkal alátámasztva, tényszerűen feltárja az 1944/1945-ös történeteket. Az Igazságteltáró Bizottság alakuló ülésén meghatározott alapelvek között szerepelt a nemzeti vagy vallási hovatartozás alapján kimondott kollektív bűnösség elvének elutasítása, amely helyett az egyéni felelősségre helyezték a hangsúlyt. Leszögezték, hogy a tárgyalt időszakban elkövetett bűnöket ideológiai alapon követték el, valamint hogy a kutatás során a tényekre kell támaszkodni, nem az érzelmekre. A bizottság 13 tagot számlált, akik többnyire a Tartományi Képviselőház képviselői közül kerültek ki. A kutatások lebonyolítására elsőként az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Tanszékét kérték fel, de felmerült a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémiával történő együttműködés gondolata is. A tanszék végül elfogadta a felkérést, azonban pénzügyi és szakmai nézeteltérések miatt később mégsem jött létre az együttműködés, így a bizottság 2001 májusában pályázatot írt ki annak érdekében, hogy megtalálják a megfelelő intézményt és kutatócsoportot

²⁵ Bíró László: Montenegró függetlenné válása. *Világtörténet*, 8. (40.) (2018), 4. 589–609.

²⁶ Egyes források értelmében 29, míg más források szerint 28 alsóházi parlamenti helyet szerzett a montenegrói Szocialista Néppárt.

²⁷ Borsányi András: *Montenegró a függetlenné válás útján*. PhD-értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2003.

²⁸ Pál Tibor: Az igazság útján. A Tartományi Igazságteltáró Bizottság munkájáról, kutatásairól az 1941–1948 közötti eseményekről. In Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken*, 2009. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2010. 290.

a munka lebonyolítására. Miután a kiírás sikertelenül zárult, a bizottság magára vállalta a feladatot, amelynek elvégzésében a Vajdasági Múzeum és a Vajdasági Levéltár munkatársai segítettek. Az összegyűjtött adatokat a Vajdasági Múzeumban helyezték el. Az Igazságteltáró Bizottság az általa elvégzett munkával kapcsolatban 2004 augusztusában jelentést terjesztett a Tartományi Képviselőház elé, amelynek elfogadását követően 2004. szeptember 13-án és 14-én nemzetközi tudományos konferenciát tartottak a témában Újvidéken. A rendezvényen 13 anyagot mutattak be a mai Vajdaság civil áldozataira vonatkozóan. Annak ellenére, hogy a konferencia hivatalos végkövetkeztetése az volt, hogy a munkát folytatni kell, a következő választások alkalmával létrejött új tartományi hatalom nem élesztette újjá az Igazságteltáró Bizottságot. A projekt a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémiához került, pénz hiányában azonban a munka kevesebb kutatóval és munkatárssal folytatódott. A kutatók feladata az új adatok gyűjtése mellett a korábban összegyűjtött adatok ellenőrzése és rendszerezése volt. A felmerülő nehézségek ellenére 2008 végére elkészült egy összesen kilencrészes tanulmány-dokumentum-névsor kötet, amely egészen 1948-ig dolgozza fel az eseményeket. A kiadvány azonban alacsony példányszáma miatt szinte teljes mértékben hozzáférhetetlen a nyilvánosság számára, s még a könyvtárakban sem elérhető. A 2009-es újvidéki bemutatóra 120 CD-lemez is készült a kötetek tartalmával, amelyeket minden község megkapott a tartományban. A feltárások összesen 86 881 áldozatot rögzítettek a Vajdaság területén az 1941 és 1948 közötti időszakban, akik közül több mint 40 000 szerb, több mint 20 000 német, 15 000 zsidó, 5000 magyar, 2700 horvát és 1000 szlovák nemzetiségű volt.²⁹

Új fejezet nyílik a magyar–szerb kapcsolatok történetében (2009-től napjainkig)

A 2009. október 12-i, Boris Tadić szerb és Sólyom László magyar államfő között lezajlott találkozó új fejezetet nyitott a magyar–szerb kapcsolatok és egyúttal a két nép megbékélési folyamatának történetében. A köztársasági elnökök közötti megállapodás értelmében Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság jött létre³⁰

²⁹ Pál (2010): i. m. 296.

³⁰ A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság magyar tagozatát 2013. év végéig Glatz Ferenc történész, az MTA korábbi elnöke vezette. 2014-ben Kocsis Károly akadémikus vezetésével a bizottság újjáalakult. A bizottság szerb tagozatának elnökévé Vojislav Stanovčić akadémikust, a Szerb

az 1941 és 1948 közötti időszak feltárására a szerb és a magyar tudományos akadémia közreműködésével. A bizottság programjában tudományos, közéleti konferenciák és kiállítások szervezése, emlékművek létrehozása, publikációk megjelentetése és egy honlap kialakítása szerepelt. A szakmai munka végrehajtására öt albizottság alakult, amelyek munkájában ismert délvidéki kutatók, közöttük Matuska Márton, Fodor István, Forró Lajos és Mezei Zsuzsanna is részt vettek. A Magyarország kormányának támogatásával létrehozott tudományos testület azzal a céllal jött létre, hogy a két nép közös múltjának tárgyalt időszakát hitelesen feltárja, a történelemhamisítás további lehetőségét megszüntesse, valamint hogy az igazságot mindenki számára elérhetővé tegye, bemutassa. A magyar bizottság intézményes hátterét az MTA Történettudományi Intézete képezte.

A vajdasági magyarság egyik emblematikus, sokáig tabuként kezelt ügyének, a megbékélési folyamatnak az előmozdításában kiemelkedő szerepet játszott a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) és annak elnöke, Pásztor István.

A Magyar Nemzeti Tanács (MNT) és a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete 2011. május 31-én megállapodott arról, hogy a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság 1941–1948-as időszakra vonatkozó kutatásainak keretében a Szerbiában folytatandó levéltári kutatásokat és visszaemlékezés-gyűjtést szervezetileg az MNT fogja össze. Az MNT a szerbiai levéltári kutatások és visszaemlékezés-gyűjtési feladatok közvetlen ellátásával a Vajdasági Magyar Művelődési Intézetet bízta meg.³¹ A levéltári kutatások a Vajdasági Levéltárban 2010 decembere, a többi országos levéltárban 2011 augusztusa, míg a regionális (volt járási) levéltárakban 2012 januárja óta folytak több mint 20 levéltári szakember bevonásával. Ennek köszönhetően – amellett, hogy a délvidéki vérengzések témakörével és körülményeivel, az áldozatok számának meghatározásával korábban már számos tanulmány és könyv foglalkozott – 2010-től egyre inkább előtérbe és a nyilvánossághoz közelebb kerültek a majdnem 80 évvel ezelőtti történet események.

A megbékélési folyamat kiemelkedő eredménye, hogy 2013. június 21-én a Vajdasági Magyar Szövetség és a Szerb Haladó Párt (Sprska napredna stranka)

Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Osztályának titkárát választották, aki 2017-ben elhunyt. A szerb tagozat napjainkig nem választott új elnököt.

³¹ 2011. május 31., Szabadka. Megállapodás az MTA Történettudományi Intézete és a Magyar Nemzeti Tanács között. In Glatz (2013): i. m. 375.

javaslatára a szerb alkotmánynak az emberi élet és méltóság mindenek felett álló értékét rögzítő rendelkezésével összhangban – annak ismeretében, hogy a II. világháború után az állami szervek a kollektív felelősség elvére alapozott egyes döntéseikkel a Szerb Köztársaság bizonyos számú polgára ellen igazságtalanságot követtek el, valamint „hogy a második világháború és az azt követő időszak eseményeivel kapcsolatban kerüljön megállapításra a teljes történelmi és büntetőjogi igazság, hogy a bűntettek ne maradjanak büntetlenül, az igazságtalanságok soha ne ismétlődjenek meg, támogatva a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia által létrehozott, a második világháború és az azt követő időszak (1941–1948) vajdasági polgári áldozatainak feltárását végző akadémiaközi bizottság munkáját és elismerve annak eredményeit, a szerb és a magyar nép közös történelme ezen tragikus fejezete lezárásának céljával”,³² továbbá a tolerancia szellemének és egymás megbecsülésének erősítése érdekében³³ – a szerb parlament rendkívüli ülésén elfogadta *A vajdasági magyar polgári lakosság ellen 1944–1945-ben elkövetett aktusoknak a Szerb Köztársaság Képviselőháza által történő elítéléséről szóló képviselőházi nyilatkozatot*. A nyilatkozat rögzíti, hogy a Szerb Köztársaság képviselőháza a legerélyesebben elítéli a vajdasági magyar polgári lakosság ellen 1944–1945-ben elkövetett tetteket, amelyekkel meghatározott személyeket nemzeti hovatartozásuk miatt életüktől, szabadságuktól vagy más jogaiktól bíróság vagy közigazgatási döntés nélkül megfosztottak.³⁴

„[E]lítéli a Megszállók és Segítőik Büntetteinek Feltárását Végző Bizottság 1945. január 22-ei határozatát, amellyel a Zsablyai járáshoz tartozó Csúrog község lakosait nemzeti hovatartozásuk alapján nyilvánították háborús bűnösnek, továbbá az 1945. március 26-ai határozatát, amellyel a Titeli járáshoz tartozó Mozsor lakosait nyilvánították nemzeti hovatartozásuk alapján háborús bűnösnek, nem megkérdőjelezve azon személyek egyénileg megállapított felelősségét, akiknek a bűnössége bizonyított. A Szerb Köztársaság Képviselőháza a legerélyesebben elítéli az állami szervek azon aktusait is, amelyeket a Zsablyai község lakosaival szemben hoztak meg nemzeti hovatartozásuk alapján, a Csúrog község lakosaira vonatkozó, 1945. január 22-ei határozat analógia útján történő alkalmazásával.”³⁵

³² Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ): *A vajdasági magyar polgári lakosság ellen 1944–45-ben elkövetett aktusok elítéléséről szóló képviselőházi nyilatkozat teljes szövege* (2013. június 24.).

³³ VMSZ (2013): i. m.

³⁴ VMSZ (2013): i. m.

³⁵ VMSZ (2013): i. m. 2. pont.

A nyilatkozat kimondja, hogy a Szerb Köztársaság síkra száll az ártatlanul elítéltek és ártatlan áldozatok teljes körű rehabilitációjáért, nem megkérdőjelezve a független bíróság előtt, törvényes eljárásban megállapított egyéni felelősséget, továbbá felszólít a demokrácia, az emberi és kisebbségi jogok, valamint polgári szabadságjogok fejlesztésére és tiszteletben tartására.³⁶ Elfogadását követően – összhangban az Áder János magyar és Tomislav Nikolić szerb köztársasági elnök 2012. november 13-i budapesti tárgyalásán elhangzottakkal – Csúrogon 2013. június 26-án közös magyar–szerb államfői főhajtásra került sor a településen erre a célra kialakított két emlékhelyen.

A megbékélés jegyében a magyar fél a csúrogi Topalov-raktár múzeumma történő átalakítását vállalta, amely az 1942-es délvidéki „hideg napok” áldozatainak állít emléket. A szerb fél ezzel párhuzamosan az 1944–1945-ös ártatlan magyar áldozatok emlékére a település szélén, az egykori vesztőhelyen emelt emlékművet. A délvidéki magyar nemzeti közösség központi emlékműve a *Megtépázott Krisztus* nevet kapta.

Áder János köztársasági elnök a főhajtást követően a Nemzetgyűlésben elmondott beszédében bocsánatot kért azokért a bűnökért, amelyeket a II. világháború során magyarok követtek el az ártatlan szerb lakosság ellen. A szerb fél részéről a bocsánatkérés egyelőre még várat magára.

A magyar–szerb megbékélési folyamat újabb mérföldkövét képezte, hogy 2014. október 30-án megszületett az a kormányrendelet, amely hatályon kívül helyezte a Csúrog, Zsablya és Mozsor lakosságának kollektív bűnösségét kimondó határozatokat. Különös jelentőséget adott az eseménynek, hogy mindezt az akkori szerb miniszterelnök, jelenlegi államfő, Aleksandar Vučić jelentette be 2014. november 2-án az 1944–1945-ben kivégzett ártatlan szabadkai áldozatok tiszteletére rendezett megemlékezésen, a Zentai úti temető 44-es parcelláján, az új *Vergődő madár* nevet viselő szobornál.³⁷ A Kárpát-medencei viszonylatban is példaértékű döntés politikai jelentősége abban rejlik, hogy a kollektív bűnösség bélyege lekerült a vajdasági magyarokról.

A Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság lényegében már 2016-ban befejezte kutatómunkáját, amely megállapította, hogy a magyar megszállás ideje alatt, 1941–1942-ben, többek között a szerb polgári lakosság ellen elkövetett atrocitások mintegy 3500 áldozattal jártak, míg a titóista „partizánok” 1944–1945. évi

³⁶ VMSZ (2013): i. m.

³⁷ Basity Gréta – Rizsányi Attila: *Eltörölték Csúrog, Zsablya és Mozsor magyar lakóinak kollektív bűnösségét. Vajdaság Ma*, 2014. november 2.

bosszúhadjárata által kivégzett ártatlan magyar civil áldozatok száma egyelőre nincs pontosan meghatározva. A magyar és a szerb fél között egyetértés van abban, hogy a folyamat kiteljesítése érdekében időszerűvé vált a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság munkájának lezárása, a kikutatott eredmények bemutatása. Ennek formája és időpontja azonban egyelőre nem ismert.

A magyar–szerb megbékélési folyamat teljessége érdekében elengedhetetlen a tárgyalt időszakban jogtalanul elvett vagyon visszaszármaztatása az érintettek vagy azok családtagjai, leszármazottjai számára. A szerb parlament által 2011. szeptember 26-án elfogadott és 2011. október 6-án hatályba lépett vagyonvisszaszármaztatási és kárpótlási törvény még a kollektív bűnösség elvét vette alapul, azonban a Vajdasági Magyar Szövetség és a magyar kormány közbenjárására a 2011. december 5-én elfogadott rehabilitációs törvény ezt orvosolta. A rehabilitációs törvény értelmében a kollektív bűnösség elve alapján háborús bűnösöknek nyilvánított személyeket megilleti a törvény erejénél fogva történő rehabilitálás joga.³⁸ A 2011. október 6-án életbe lépő vagyonvisszaszármaztatási és kárpótlási törvény értelmében a visszaszármaztatásra vonatkozó kérelmeket 2014. március 3-ig lehetett benyújtani. Addig az időpontig mintegy 74 000 kérelem érkezett a Vagyonvisszaszármaztatási Ügynökséghez. Mind az ingatlanok (házak, lakások, tanyák, üzlethelyiségek), mind pedig a termőföldek esetében folyamatban van az elvett javak visszaszolgáltatása.

Történelmi vagy politikai?

A címben feltett kérdésre adott válaszom, hogy a magyar–szerb megbékélés egyben történelmi és politikai folyamat is. Előfeltétele a politikai szándék volt, hiszen a kölcsönös politikai nyitottság, továbbá a 20. század első felét érintő közös múlt neuralgikus pontjaival való szembenézni akarás tette lehetővé, hogy napjainkra korábban nem tapasztalt, ha úgy tetszik történelmi magaslatokba érjen a két ország kapcsolata. E szándék nélkül a két fél nem tudta volna megvalósítani, illetve elérni mindazt, amit az elmúlt egy évtized együttes erőfeszítései révén sikerre vitt.

A legjelentősebb aspektus a kisebbségi. Mind a szerbiai magyar közösség, mind pedig a magyarországi szerb közösség komoly lehetőségeket kapott szülőföldjén az elmúlt időszakban, amit a sikeres magyar–szerb történelmi

³⁸ A rehabilitációról szóló 2011-es szerb törvény.

megbékélési folyamat hozadékának tulajdonítok. A Vajdasági Magyar Szövetségnek – a magyar kormány támogatásával – a kezdetektől oroszlánrészre volt abban, hogy a megbékélési folyamat elemeit képező törvények és nyilatkozatok a megfelelő formában szülessenek meg. Amikor arra lehetőség adódott, a szerbiai magyarság rendelkezett azzal a legitim politikai érdekérvényesítési és cselekvőképességgel, valamint szellemi potenciállal, amely szükséges volt ahhoz, hogy a törekvés sikeres és eredményes legyen. A megbékélés hozadéka, hogy a szerbiai magyarságra napjainkban már nem nemzetbiztonsági kockázatként tekintenek, mint ahogyan korábban, hanem úgy, mint a szerb társadalom megbecsült részére.³⁹

A szerb parlament 2018. június 20-án fogadta el az állam jogrendszerének kisebbségi aspektusát gazdagító két legjelentősebb, a nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló, valamint a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény módosításait. Annak ellenére, hogy mindkét jogszabály módosítása jelentősen – másfél, illetve egy évet – késett az igazságügyi reformról és az alapvető jogokról szóló 23. tárgyalási fejezethez kapcsolódóan elfogadott kisebbségi akciótervben vállalt határidőhöz képest, elmondható, hogy – az eredeti javaslatokkal szemben – a módosított törvényszövegek nem tartalmaznak visszalépést a szerzett jogok vonatkozásában. Sőt, a nemzeti tanácsok jogkörei bizonyos esetekben még bővültek is.

Szintén a megbékélési folyamat pozitív hozadéka, hogy gazdaságfejlesztési programot működtethet a szerbiai magyar közösség, továbbá hogy a magyarországi szerb közösség nemzetiségi köznevelési fejlesztési céljai megvalósítása érdekében Magyarország kormánya komoly többletforrásokat biztosított a közösség számára.

Ha a nemzeti kisebbségi vonatkozáson túl egyéb területeket is megvizsgálunk, azt látjuk, hogy a két ország közötti együttműködés a politika területéről közel az összes további lehetséges együttműködési témakörre áttért, amit a 2021. szeptember 8-án Budapesten megrendezett 6. magyar–szerb kormányzati csúcstalálkozón⁴⁰ aláírt, a baráti kapcsolatokról és a stratégiai partnerségi

³⁹ Meglátásom szerint a megbékélési folyamat hozadéka, hogy a Vajdaság területén korábban tapasztalt magyarverések megszűntek.

⁴⁰ Magyar–szerb kormányzati csúcstalálkozókra eddig a következő esztendőkből került sor: 2014 (Belgrád, hat aláírt megállapodás), 2015 (Budapest, négy aláírt megállapodás), 2016 (Niš, két aláírt megállapodás), 2018 (Budapest, tíz aláírt megállapodás), 2019 (Szabadka, tizenegy aláírt megállapodás), 2021 (Budapest, hét aláírt megállapodás).

együtműködésről szóló szerződés formálisan is megerősített. A teljesség igénye nélkül az együtműködés területei között találjuk a gazdaságot, az infrastruktúrát (Belgrád–Budapest, Szeged–Szabadka vasútvonal, határátkelő-nyitások és -fejlesztések), a fejlesztéspolitikát, az EU-integrációt (szakértői támogatás nyújtása), az oktatást (Stipendium Hungaricum, diplomáciai akadémiák közötti együtműködés), a kultúrát, a mezőgazdaságot, a környezetvédelmet, a határvizeken történő együtműködést, a tiszai hajózást, az energetikát (Török Áramlat), a határon átnyúló, a kolokációs (diplomáciai képviseltek közös használata), valamint a rendőri (határ menti közös járőrszolgálat), továbbá a parlamentek és a kincstárak közötti együtműködést. Az elmúlt néhány évben fokozott kooperáció területévé vált az illegális migráció, majd a koronavírus-világjárvány jelentette kihívások kezelése is.

Tágabb kontextusba helyezve a fentieket, és kitekintve a Kárpát-medence egészére vagy akár távolabbra is, azt tapasztalhatjuk, hogy közel egyedi jelenséggel állunk szemben. A megbékélés történelmi aspektusát erősíti, hogy a 20. század két világháborújában és azon túl is számos nemzet okozott egymásnak hasonló sebeket, amelyek között azonban a megbékélés, a kapcsolat- és viszonyrendszer ily módon történő normalizálása csupán csekély számú esetben valósult meg. De nem csak környékünkön. Európában és globális szinten is, hiszen a francia–német, a német–lengyel, az osztrák–olasz vagy a finn–svéd megbékélést leszámítva egyelőre nem igazán tudunk továbbiakat említeni.

Ha alaposabban szemügyre vesszük a magyar–szerb történelmi megbékélést motiváló tényezőket, a mélyben meghúzódó okokat, akkor több magyarázata is lehetséges annak, hogy milyen mögöttes tényezők miatt juthatott el a két nép együtműködése a jelenlegi szintre. Szerbia esetében az egyik magyarázat a reálpolitikában rejlik. Amint azt 2016-ban a *Kisebbségi Szemlében* megfogalmaztam, Szerbia részéről „a képviselt politikai irányvonalat részben kényszerpályának, részben pedig annak a felismerésének tulajdonítom – az ország demográfiai, gazdasági mutatóinak ismeretében –, hogy az elszigetelésből való kitöréshez egyetlen forgatókönyv áll rendelkezésre. Akkor, amikor a szomszédos, egykori délszláv tagállamok kivétel nélkül nyitottabbá válnak a nemzetközi politikai és gazdasági együtműködésre, modernizációs reformokat terveznek vagy folytatnak, és az EU-hoz közelednek, Szerbia sem tehet másképp. Ha valamilyen szeszélyből kifolyólag mégis más utat választana a jelenlegi vezetés – amire nem sok esélyt látok –, azért a szerb társadalomnak olyan árat kellene fizetnie, amelyet

annak nagyobb része nem bírna el.⁴¹ Szerbia számára pedig Magyarországon keresztül vezet az út Nyugatra. Jelen pillanatban egyetlen másik állam sem elkötelezett az ország európai integrációs folyamata mellett olyan mértékben, mint Magyarország.

Az európai uniós csatlakozás támogatásához szorosan kapcsolódik a fentebb már említett nemzetpolitikain túl egy további, biztonságpolitikai elem. A nyugat-balkáni térség stabilitása és biztonsága garanciájának kulcsa Szerbia kezében van. Minél előrehaladottabb állapotban van a társadalom átalakításának folyamata, és minél közelebb az uniós csatlakozás időpontja, annál kisebb a valószínűsége az újbóli fegyveres konfliktusok kialakulásának.

A sikeres magyar–szerb megbékélés és együttműködés alapját az Orbán Viktor magyar miniszterelnök és Aleksandar Vučić szerb államfő között az elmúlt közel egy évtizedben kialakult jó viszony képezi. Enélkül a bilaterális kapcsolatokban nem lehetett volna elérni az eddigi eredményeket. Tehát az aktuálpolitikai körülményeket is beazonosíthatjuk, hiszen két hasonló elképzelésekkel rendelkező vezető politikus közel egy időben került hatalomra, és kötött tartós barátságot.

A számos további lehetséges ok közül kiemelkedik a balkáni térségben, azon belül pedig a Szerbiában rejlő gazdasági potenciál. Az ország gazdaságának megerősítése és fejlesztése érdekében Szerbia számít a külföldi befektetőkre, a magyar félnek pedig az elsők között kell élnie ezzel a lehetőséggel, amely kölcsönös előnnyel jár mindkét fél számára.

Végül a megbékélést segítette az idő múlása is, mivel 70 év, egy vagy esetleg két generáció távlatából minden bizonnyal könnyebb lehet megbocsátani, mint 30 vagy 20 év elteltével, amikor még elevenen élnek az egymásnak okozott sebek és sérelmek.⁴² Ez összefüggésben van azzal, hogy ahogyan időben egyre távolabb kerülünk egy konkrét eseménytől, az egyre inkább a történelem részét képezi, elősegítve ha nem is a felejtést, de a megbocsátás lehetőségét.

⁴¹ Horváth László: [Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában – megőrizte befolyását a vajdasági magyarság. Kisebbségi Szemle](#), 1. (2016), 2. 54.

⁴² A tanulmány elkészítése során nyújtott segítségért, a hasznos tanácsokért ezúton szeretnék köszönetet mondani: dr. Kocsis Károlynak, a Magyar–Szerb Akadémiai Vegyes Bizottság magyar tagozata elnökének, a Földrajztudományi Intézet igazgatójának; dr. Forró Lajosnak, a vegyes bizottság magyar tagozata tagjának, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kara tanárának; valamint dr. Szabó Zsoltnek, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Alkotmányjogi Tanszéke egyetemi docensének, az NKE tudományos főmunkatársának.

Felhasznált irodalom

2011. május 31., Szabadka. Megállapodás az MTA Történettudományi Intézete és a Magyar Nemzeti Tanács között. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 375. Online: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar/glatz-ferenc-szerk-magyarok-es-szerbek-1918-2012>
- A. Sajti Enikő: Katonai közigazgatás és nemzetiségpolitika a Délvidéken: 1941. április. *Acta Universitatis Szegediensis*, 72. (1982). 3–32. Online: <http://acta.bibl.u-szeged.hu/2678/>
- A. Sajti Enikő: A vajdasági helytörténetírás és a magyarok elleni megtorlások a Délvidéken. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 351–359. Online: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar/glatz-ferenc-szerk-magyarok-es-szerbek-1918-2012>
- A. Sajti Enikő: Az újvidéki razzia elő- és utótörténete. Délvidék, 1941–1944. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 177–186. Online: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar/glatz-ferenc-szerk-magyarok-es-szerbek-1918-2012>
- Bíró László: Montenegró függetlenné válása. *Világtörténet*, 8. (40.) (2018), 4. 589–609.
- Borsányi András: *Montenegró a függetlenné válás útján*. PhD-értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2003.
- Cseres Tibor: *Vérbosszú a Bácskában*. Budapest, Magvető, 1991.
- Dobrowiecki Péter: Szemet szemért: a délvidéki „hideg napok” és az azt követő jugoszláv megtorlásokat övező mítoszok a magyar történetírásban. In Szalai László (szerk.): *A nemzeti mítoszok szerkezete és funkciója Kelet-Európában*. Budapest, L'Harmattan – ELTE BTK Kelet-Európa Története Tanszék, 2013. 55–64.
- Eltörölték Csúrog, Zsablya és Mozsor magyar lakóinak kollektív bűnösségét. *Vajdaság Ma*, 2014. november 2. Online: www.vajma.info/cikk/vajdasag/17894/Eltorolttek-Csurog--Zsablya-es-Mozsor-magyar-lakoinak-kollektiv-bunosseget.htm

- Forró Lajos: A 183-as fond. Kutatási lehetőségek a Vajdasági Levéltárban. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 275–280. Online: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar/glatz-ferenc-szerk-magyarok-es-szerbek-1918-2012>
- Hornyák Árpád: Jugoszláv–magyar államközi kapcsolatok, 1920–1941. Szempontok a két világháború közötti magyar–jugoszláv kapcsolatok alakulásának tanulmányozásához. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 83–94. Online: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar/glatz-ferenc-szerk-magyarok-es-szerbek-1918-2012>
- Horváth László: Parlamenti, tartományi és helyi önkormányzati választások Szerbiában – megőrizte befolyását a vajdasági magyarság. *Kisebbségi Szemle*, 1. (2016), 2. 53–76.
- Malović, Gojko: Katonai igazgatás a Vajdaságban (Bánát, Bácska és Baranya), 1944–1945. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 221–227. Online: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar/glatz-ferenc-szerk-magyarok-es-szerbek-1918-2012>
- Molnár Tibor: Az 1944–45-ös magyarellenés atrocitásokra vonatkozó iratok a Zentai Történelmi Levéltár fondjaiban. In Forró Lajos – Molnár Tibor: *Tragikus emberi sorsok 1944-ből a partizániratok tükrében*. Szeged–Zenta, MNL Csongrád Megyei Levéltára – Zentai Történelmi Levéltár, 2013. 17–37.
- Pál Tibor: Az igazság útján. A Tartományi Igazságteltő Bizottság munkájáról, kutatásairól az 1941–1948 közötti eseményekről. In Szalma József (szerk.): *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, 2009*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 2010. 289–298.
- Pál Tibor: Bácska a világháborúban. Adatok az áldozatokról. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 195–200. Online: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar/glatz-ferenc-szerk-magyarok-es-szerbek-1918-2012>

- Szakály Sándor: A Délvidék visszafoglalása és a magyar katonai vezetés. In Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918–2012. Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Hungarians and Serbs, 1918–2012. Coexistence, Revealing the Past, Reconciliation*. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, 2013. 135–143. Online: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar/glatz-ferenc-szerk-magyarok-es-szerbek-1918-2012>
- Szekeres László: Az emlékpark létrehozásához fűződő események rövid áttekintése. In Bogner István (szerk.): *Memento 70. Szabadka gyásznapjai, 1944–2014*. Budapest–Szabadka, Keskenyúton Délvidéki Tragédiánk 1944–45 Alapítvány, 2014. 63–67.
- Vajdasági Magyar Szövetség: *A vajdasági magyar polgári lakosság ellen 1944–45-ben elkövetett aktusok elítéléséről szóló képviselőházi nyilatkozat teljes szövege* (2013. június 24.). Online: www.vmsz.org.rs/hirek/tortenesek/vajdasagi-magyar-polgari-lakossag-ellen-1944-45-ben-elkovetett-aktusok
- Vajdasági Magyar Szövetség: *A VMSZ kezdeményezésére a szerb kormány hatályon kívül helyezte a három falu: Csúrog, Mozsor és Zsablya magyar lakosságának kollektív bűnösségéről szóló határozatot* (2014. november 2.). Online: www.vmsz.org.rs/hirek/tortenesek/vmsz-kezdemenyezesere-szerb-kormany-hatalyon-kivul-helyezte-harom-falu-csurog
- Vékás János: A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének létrejötte. *Régió – Kisebbségtudományi Szemle*, 2. (1991), 1. 102–106. Online: www.epa.hu/00000/00036/00005/pdf/12.pdf
- Zakon o rehabilitaciji. *Službeni glasnik Republike Srbije*, (2011), 92. Online: www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_rehabilitaciji.html. (Magyarul lásd: Törvény a rehabilitációról. Online: www.kji.hu/wp-content/uploads/2020/10/a-rehabilitacirl.pdf)